

Сучасні підходи до амортизації як джерела фінансування діяльності підприємства

Дослідженнями питань поняття «амортизація» та «амортизаційна політика» займалися багато вчених у різні історичні періоди. Сутнісні аспекти даної категорії та її функції розглядалися в значній кількості наукових праць, огляд яких важко здійснити в межах однієї публікації. Унормованим стало визначення амортизації як «систематичний розподіл вартості, яка амортизується, необоротних активів протягом строку їх корисного використання (експлуатації)» (П(С)БО 7). Організовану належним чином поведінку суб'єктів господарювання щодо амортизації називають амортизаційною політикою, яка значною мірою віддзеркалює політику держави у даному напрямку. Остання залежить від домінуючих наукових концепцій, що знайшли відображення у відповідних нормативних актах в умовах конкретної країни. Реалізація суб'єктами господарювання належним чином організованою та ефективною амортизаційною політикою є запорукою їх стабільного функціонування, як і сталого розвитку всієї економіки країни в цілому. Питання належного тлумачення поняття амортизації залишається актуальним у зв'язку з його визначальним впливом на розвиток методів нарахування амортизації на рівні суб'єктів господарювання та як системоутворюючого елемента інвестиційно-інноваційної політики держави.

В наведеному вище визначенні амортизації втілено прагнення держави реалізувати свої фінансові запити, тому воно є лаконічним і таким, що дозволяє здійснювати відповідні податкові розрахунки. Однак, мова йде не тільки про вузький практицизм, а й про домінування західної економічної теорії в трактуванні цього поняття, яке увійшло у науковий оборот разом з приходом ринкової економіки. Тут, як і в радянський період, також використовується вартісний підхід, щоправда, не згадуються відтворювальні процеси: «Амортизація (активу). Зниження цінності активу. Як в бухгалтерському обліку, так і в системі національних рахунків амортизація представляє собою грошову оцінку зносу капіталу за аналізований період» (Пол А. Самуельсон та Вільям Д. Нордгауз).

З останньої тези випливає те, що власники засобів праці можуть включати в ціну товару лише ту величину, яка визначається відносною їх вартістю і підпорядкована об'єктивним умовам ринкових відносин. Коли ж доходить до практики розрахунку амортизації в бухгалтерському обліку, то таке включення на методичному рівні виглядає зворотнім процесом – відбувається вирахування з отриманої від покупця виручки певної величини, необхідної для повного або часткового відшкодування зношених засобів праці.

Подібні підходи до тлумачення амортизації дозволяють все більшій частині вчених і практиків не вважати амортизацію основних засобів і нематеріальних активів цільовим накопиченням грошей для наступного їх використання на оновлення необоротних активів. Наприклад, на думку Софії Кафки – «це процес систематичного повернення в обіг авансованих раніше коштів на придбання (виготовлення, поліпшення, отримані як внесок до статутного капіталу) основних засобів і нематеріальних активів шляхом включення суми їх зносу у витрати виробництва». Як бачимо, концепція витрат (ресурсна) визначає метою амортизації розподіл вартості активів між відповідними обліковими періодами для розрахунку чистого прибутку (вона не враховує відновлювальну функцію амортизації та фінансові аспекти її нарахування).

Натомість, у відомому вітчизняному підручнику з теорії фінансів за редакцією професорів В.М. Федосова та С.І. Юрія амортизаційні відрахування визначаються як «вид цільових фінансових ресурсів, які відображають перенесення на готову продукцію частини вартості використовуваних основних засобів і є фінансовими ресурсами підприємства для їх відтворення». Вже тут ми бачимо певні розбіжності між цілями, які ставлять фінансисти та можливостями діючої в Україні методики обліку амортизаційних відрахувань. Остання не дозволяє відстежувати їх цільове використання, хоча це може здійснювати керівництво підприємства за даними управлінського обліку. Рахунок амортизаційних відрахувань фактично виступає контрактивом для належного відображення в балансі підприємства основних засобів. Однак, такий стан речей жодним чином не спростовує значення амортизації як фінансового ресурсу підприємства.

У зв'язку з тим, що історично амортизація як економічний процес виявила себе на мікрорівні, першими на це відреагували бухгалтери запропонувавши відповідний обліковий метод. Так, Я.В. Соколов приходив до висновку, що амортизація, після промислової революції, – це прийом, що дозволяє постійно зберігати основний капітал на однаковому рівні. Тобто у відповідь на запити тогочасних стейкхолдерів бухгалтерський облік запропонував інструментарій у вигляді відповідних методик. Це означає, що починаючи з другої половини XIX століття перед бухгалтерським обліком стоїть задача у формуванні належного методичного забезпечення щодо амортизації у відповідь на запити користувачів. В будь-якому випадку, ми повинні констатувати методологічну роль бухгалтерського обліку.

З іншого боку, погляди на фінансову концепцію амортизації також є неоднозначними. Причиною тому є, з одного боку, різні підходи до змісту амортизації, з іншого – наявність фінансових відносин на макро- та мікро рівнях. Перший – це рівень відносин з формування та використання цільових фінансових ресурсів держави (бюджети різних рівнів), другий – рівень суб'єктів господарювання, де також формуються ресурси для фінансування діяльності підприємства на максимально можливий період часу.

Так, підприємство може отримати фінансові кошти або від зовнішніх кредиторів, або в результаті своєї виробничої і збутової діяльності. Тому розрізняють два способи фінансування: зовнішнє і внутрішнє. Під внутрішнім фінансуванням розуміється використання частини прибутку (самофінансування) та фінансування вивільненим капіталом через амортизацію та зміну структури майна. Воно побудоване або на обміні активами, тобто на

перетворенні частини майна знову на гроші, що тим самим збільшує капітал, який є в розпорядженні підприємства, або веде до збільшення майна чи капіталу, якщо прибуток залишається на підприємстві.

Попри те, що викладені вище процеси відбуваються на рівні окремого підприємства, з певною мірою умовності можна стверджувати, що визначені грошові доходи та фонди створюються на підприємстві вже на стадії створення і розподілу сукупного суспільного продукту та валового внутрішнього продукту. А це вже сфера, де значну роль відіграє держава через різноманітні регулюючі механізми та інструменти. І в першому, і в другому випадку фінансисти досліджують розподільчі процеси які виникають в наслідок кругообороту капіталу на різних етапах суспільного відтворення.

Для розкриття фінансової концепції амортизації варто звернутися не стільки до класиків економіксу, скільки до представників політекономії. Справа в тім, що економікс ґрунтується на іншій парадигмі. Маржиналістське розуміння господарського життя «економічної людини» будується на граничних оцінках, які дозволяють визначати споживчі вартості як корисні характеристики товару для конкретної людини. Політична економія має своїм предметом суспільні відносини, що виникають на основі господарської діяльності, та вивчає їх в органічній єдності та взаємодії з виробничими силами та економічною політикою держави.

Базовими категоріями політичної економії є власність, капітал, засоби праці, предмети праці, товар, гроші тощо. Починаючи з А. Сміта амортизацію розглядають супідрядним поняттям до категорій капітал і відтворення. Вважається, що будь-яке підприємство створюється на невизначено довгий час. Недарма, Принципами складання фінансової звітності, відповідно до МСФЗ, унормовані основні припущення, серед яких – облік за методом нарахування та принцип безперервності діяльності підприємства. В цьому випадку бухгалтерський облік в черговий раз підтверджує своє призначення, яке полягає у точному та своєчасному відображенні відтворювального процесу на мікрорівні. Причому, сотні років облік вдало справляється з покладеними на нього завданнями та достатньо якісно відображає як просте, так і розширене відтворення.

Фінансова ж концепція амортизації означає, що підприємство може певною мірою здійснювати податкове планування за допомогою оптимально обраного методу нарахування амортизації, також виявити додаткові фінансові резерви для забезпечення своєї діяльності. Потрібно, однак, пам'ятати, що як і бухгалтерський облік, фіскальна система в цій ситуації виконую «технічну» роль. Рішення про розміри, способи нарахування та правила віднесення на затрати приймаються зважаючи на те, який від цього очікується макроекономічний результат. Так себе виявляє регулятивна роль держави у стимулюванні економічного зростання шляхом забезпечення належного рівня оборотних коштів у підприємств.

Нарощення інвестицій, а можливо й інноваційний шлях розвитку, є наслідком активної ролі держави в цій сфері. Визнаючи амортизаційні відрахування виробничими витратами, держава звільняє на їх суму дохід суб'єктів господарювання від оподаткування, тим самим перетворюючи такі кошти у масштабний ресурс для інвестування. Це перетворює амортизацію в потужний інструмент стимулювання економічного зростання, що знаходиться в руках держави.

За рахунок чого досягається подібний ефект? Амортизаційні кошти належать підприємству, що дозволяє йому хоча б частково відмовитися від кредитів. Це здешевлює не лише вартість фінансових ресурсів окремого підприємства, а й суспільні затрати за цим напрямком у цілому. В поєднанні зі спеціальним інструментарієм держава може забезпечити цільове використання амортизаційних відрахувань, що гарантує використання таких коштів на розширення виробництва або його модернізацію.

Також потрібно пам'ятати, амортизаційні відрахування – це ресурс, який одразу залишається в руках підприємства. Однією з базових концепцій ринкової економіки є «вартість грошей у часі». У нашому випадку це означає, що в обороті у конкретного підприємства залишаються гроші, які дорожчі аніж майбутні надходження. Особливо, якщо суб'єкт господарювання використовує певний метод прискореної амортизації.

Отже, амортизацію потрібно розглядати з позиції теорії, в основу якої покладено якісні характеристики індивідуального капіталу: його кругообіг, зміна функціональних форм, вартісний характер. Це підтверджує та актуалізує її роль як джерела фінансового ресурсу підприємств.